

Snårestads kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

ANNA LINDQVIST 2020-01-07

Snårestads kyrka

Ljunits församling, Vemmenhögs, Ljunits, Herrestads och Färs kontrakt, Lunds stift
Snårestad 47:1, Snårestads socken, Ystads kommun, Skåne län

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Snårestad by omnämns första gången i de skriftliga källor 1334. I början av 1500-talet framgår det att hela kyrkbyn, med undantag av prästgården, tillhörde ärkesätet i Lund. Socknen var även 1569 annex till Balkåkra. Efter reformationen 1536 tillföll 26 gårdar i Snårestad kronan. Före lagaskifte, som genomfördes 1831–1832, låg i stort sett hela byn under Snårestads säteri, som då var beläget strax norr om kyrkan och ägdes av Marsvinsholms slott. Säteriet flyttade ut ur byn och 1803 ändrades namnet till Charlottenlund. Ebba Christina Sjöblad, änka efter Gustaf Ruuth på Hunnestad och Marsvinsholm, ansökte om patronatsrätt 1773 till kyrkorna i Skårby, Balkåkra och Snårestads socknar. Sonen friherre Eric Ruuth fick patronatsrätten 1787 och ansökte då om att få slå ihop de tre socknarna för att kunna uppföra en gemensam kyrka vid Marsvinsholm. Marsvinsholms kyrka stod dock färdig först 1867. Skårby kyrka bibehölls tack vare starka påtryckningar från församlingen, medan Snårestad och Balkåkra kyrkor förföll. Balkåkra är idag en ruin medan Snårestads kyrka återuppfördes på 1920-talet. Patronatsrätten upphörde 1922.

Flygbild över Snårestads kyrkomiljö från sydväst med skolbyggnaden från 1927 i bakgrunden. Foto: Pär-Martin Hedberg, 2014.

Folklivsforskaren Nils Månsson Mandelgren besökte Snårestads kyrka 1875 på Vitterhetsakademins uppmaning. Han beskrev kyrkan, som då var öde och utan tak, men också den ”ättehög” som ligger på kyrkogårdens sydöstra hörn och som kallades Kung

Snorres graf och varifrån kyrkan ska ha fått sitt namn och ”troligen den första kristna som blifvit här begravven.” Enligt en annan sägen ligger där begravd en ”Rese vid namn Sigurd Snåren Svenn” efter vilken Snårestad gård och by ska fått sitt namn. Det ska också ha bott troll i högen. Jätten eller trollet ska ha legat med fötterna i Snårestadshögen och huvudet i Vemmenhögarna. Under en period stod även en klockstapel på högens topp. År 1690 omnämns ”Kyrkiohögen” som är belägen på ”hofgårdztofften”, vilket har tolkats som att kyrkan kan ha legat nära ärkesätets senmedeltida huvudgård. Det kan innebära att högen innehåller rester från en medeltida byggnadskonstruktion.

Socknen ingår naturgeografiskt i det område som utgör Södra Skånes slättbygder. Den ingår även i område av riksintresse för kulturmiljövården: *Sjörup-Charlottenlund-Snårestad*. Karaktäristiskt för området är det flacka slotts- och kustlandskapet med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet. Socknen gränsar mot Östersjön i söder och Charlottenlunds slott, f d Snårestads säteri, är beläget sydöst om byn. Bybebyggelsen ligger norr, öster och väster om kyrkan utmed landsvägen. Järnvägen mellan Ystad och Skivarp, som öppnade för trafik 1901, drogs norr om kyrkan och en station anlades i nordväst. Banan var främst avsedd för transporter av sockerbetor till Skivarps sockerbruk och lades ned redan 1919. Men det bidrog till att bebyggelse växte upp i stationens närhet. I direkt anslutning till kyrkomiljön finns två skolbyggnader, i sydost en äldre skolbyggnad från 1912 och i nordost en skola från 1927.

Kyrkobyggnaden

Den medeltida kyrkan, som övergavs i samband med att en ny kyrka uppfördes i Marsvinsholm, var uppförd i början av 1100-talet. Den var byggd av sandsten och kalktuff med rektangulärt långhus, smalare kor med absid samt torn i väster. Den försågs senare med ett vapenhus i söder och en korsarm i norr. Kyrkans valv var dekorerade med kalkmålningar, som kunde dateras enligt en inskription med årtalet 1347 och har givit upphov till benämning Snårestadsgruppen. Kyrkan förvandlades snabbt till en ruin och när Nils Månsson Mandelgren besökte den 1875 hade taket rasat. Han dokumenterade kyrkan och de ovanliga kalkmålningarna. Jes Wienberg har mycket utförlig beskrivit den medeltida kyrkan i en rapport 1990 vid Lunds universitet.

På 1910-talet påbörjades diskussioner inom församlingen att skaffa en kyrkklocka och uppföra en klockstapel. Det ledde till utökade planer att istället uppföra ett gravkapell med ett mindre torn för en ny klocka. Domkyrkoarkitekt Theodor Wählin uppgjorde 1922 ritningar till ett jordfästningskapell för Snårestads församling, som skulle uppföras på murresterna av den medeltida sockenkyrkan. Ritningarna reviderades 1922-1924 och kyrkan invigdes 1925. Kyrkan uppfördes i stort sett enligt ritningarna, på ritningen fanns dock även en ingång till kyrkorummet på den södra sidan, vilken ersattes av ett fönster. Theodor Wählin (1864-1948) var domkyrkoarkitekt i Lund mellan åren 1902 och 1943. Han har ritat ett antal profana byggnader och kyrkor, däribland Annedalskyrkan i Göteborg och Svenska kyrkan i Köpenhamn. Han har restaurerat ett flertal slott och kyrkor, bl. a S:ta Mariakyrkan i Ystad, Valleberga kyrka och S:t Petri i Malmö. Han inställning var att försöka bevara byggnadsverken i det skick som ålder och olika stilar lämnat dem i.

Kyrkan återuppfördes av tegel och delar av de medeltida murarna av kalktuff ingår i den nuvarande byggnadskonstruktionen. Kyrkan slätputsades in- och utvändigt med kalkbruk. Målningar i kor och absid samt i fönsternischerna utfördes av konstnär Karl Reinhold Dahlqvist, Stockholm. Dahlqvist (1900- 1971) var en svensk målare och skulptör som utfört ett flertal arkitekturbundna verk, bl. a i Uppståndelsekapellet på Skogskyrkogården i Stockholm. Sedan kyrkans invigning i advent 1925 har bara smärre förändringar och åtgärder utförts, som t ex byte av brädgolvet i södra bänkkvarteret och delvis ommålning av väggarna invändigt. Till tornet har en ny ståltrappa tillkommit. I början av 2000-talet nygjordes dörren till bårhuset med den äldre som förebild, den monterades utåtgående, medan originaldörren gick inåt.

Exteriör

Kyrkan är orienterad i öst-västlig riktning med rektangulärt långhus, smalare kor med absid samt torn i väster. Kyrkan saknar sockel, med undantag av absiden som har en vitputsad kraftigt utskjutande sockel. Fasaderna är slätputsade och avfärgade i vitt. Tornet är försett med ankarjärn med året 1924 som är placerade i norr, väster och söder. Långhus och kor täcks av ett sadeltak och tornet av ett topp- eller tälttak, samtliga täckta med enkupigt rött tegel från 1924-25. Absidens tak täcks av skivtäckt kopparplåt.

Fönsteröppningarna är rundbågiga och fönsterbågarna är av trä och gråmålade. De är spröjsade och indelade med en T-post med en övre rundbågig fönsterbåge. Absiden har en fönsteröppning i öster som är försedd med ett skyddsglas i träram för den invändiga glasmålningen. Tornets ljudöppningar är försedda med luckor med liggande ekpanel.

Kyrkans huvudingång är belägen på kyrkans norra fasad genom en smal och hög rundbågig muröppning. Pardörren är klädd med en profilerad, liggande brunlaserad panel av ek med ett halvmåneformat överljusfönster. Till bårummet i tornets bottenvåning finns en dörr i väster, nygjord i början av 2000-talet, och till tornets övre våningar finns en dörröppning högt placerad på södra sidan. Trappan utgjordes ursprunglig av en trätrappa, som har ersatts av den nuvarande ståltrappan.

Interiör

Kyrkans huvudentré är på den norra fasaden och mynnar direkt i långhusets nordvästra del. *Långhuset* har ett putsat och vitmålat plant tak och putsade väggar målade i en ljus ton. Fönsternischerna är dekorationsmålade med blomornament och på västra väggen återfinns två änglafigurer som är utsparade vid en senare ommålning. Golvet i långhuset är av mönsterlagt tegel och i mittgången är två gravhällar nedlagda, varav en bär årtalet 1726. Bänkkvarteren har ett lackerat furugolv, som ligger lite högre än tegelgolvet. Fönsteröppningarna är försedda med innanfönster av trä, från 1924, med samma utformning som ytterbågarna men utan spröjs. I väster finns en grund nisch med upphöjt trägolv, som nås via två trappsteg. Där står idag en modern elorgel, som föregicks av en orgel från 1962.

Långhuset och kor avskiljs av en triumfbåge. *Koret* ligger ett trappsteg högre än långhuset och har samma golvbeläggning som långhuset med en infälld gravhäll, plant tak och fönster i likhet med långhuset. Triumfbågen och kortaket är dekorationsmålade i gult med växtornamentik. I den södra väggen finns en mindre fyrkantig nisch.

Absiden ligger ytterligare ett trappsteg högre, men med samma golvbeläggning. I öster finns en mindre rundbågig muröppning med en glasmålning, utformad efter direktiv av Theodor Wåhlin.

Väggarna är försedda med draperimålningar i gulbeige samt däröver i norr och söder två målade scener föreställande Getsemane och Nedtagandet från korset.

Tornets bottenvåning nås via en dörr i väster och inreddes 1924 till bårum, men används idag mer som förråd. Golvet är lagt med tegel och väggarna är slätputsade och avfärgade i vitt. Taket är plant och inklätt med vitmålade gipsskivor. *Tornets* övre våningar samt vinden över långhus och kor nås via en utvändig trappa på södra sidan.

Inredning och inventarier

Kyrkans inredning ritades av Theodor Wåhlin i samband med återuppbyggandet 1924.

Altaret är murat av tegel, vitputsat och försett med en kalkstensskiva.

Altarringen är halvcirkelformad och försedd med marmoreringsmålade balusterdockor.

Dopfunten är daterad till tiden runt år 1200 och har ursprungligen hört till Snårestads medeltida kyrka. Den flyttades över till Marsvinsholms kyrka 1877, men återbördades till Snårestad 1927. Den lär även ha använts som fågelbad i slottsparken. Foten är av kalksten med en senare bemålning i rött och svart och cuppan är av sandsten och dekorerad med en palmettbård. Cuppan har även spår av en kredering. Av Skånes dopfuntar finns en relativt stor grupp, ca 40 stycken, som kännetecknas av en uthuggen reliefbård med palmetter runt cuppan.

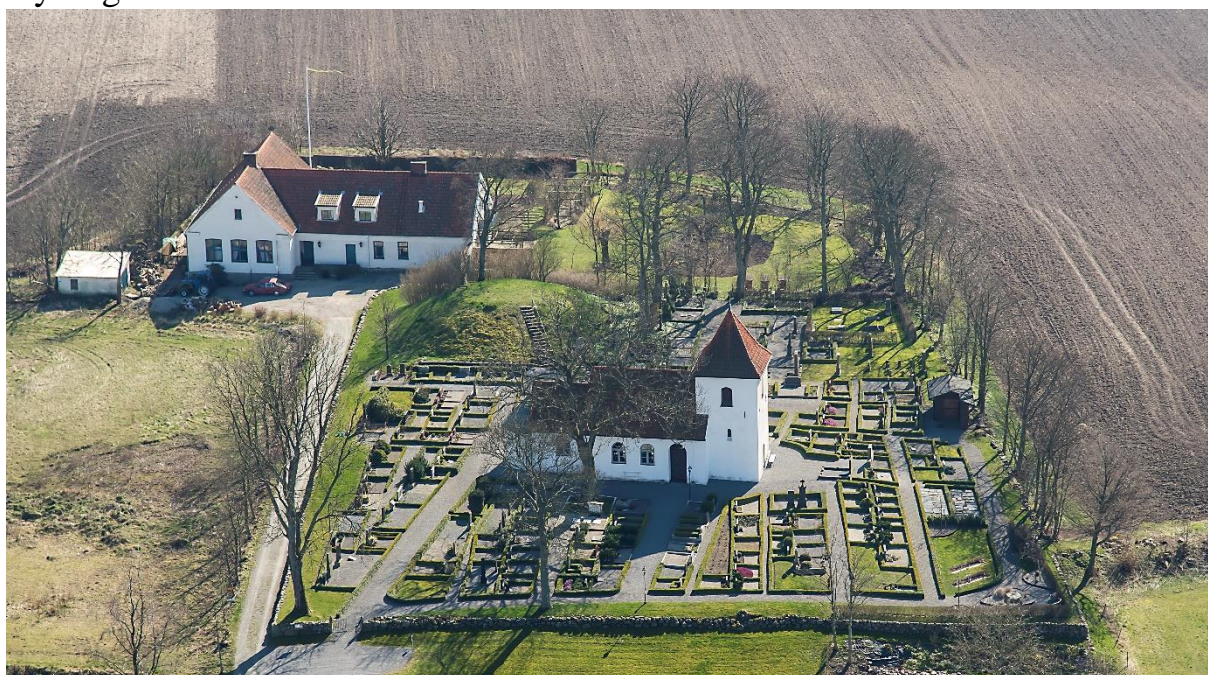
Predikstolen är placerad i långhusets sydöstra hörn med uppgång från norr. Korgen är fyrsidig med röda rundbågiga speglar med figurmålningar i grått, omgivna av marmoreringsmålning. Figurmålningarna är sannolikt också utförda av Karl Dahlqvist.

Bänkinredningen är öppen och indelad i två kvarter av brunbetsad furu med raka gavlar.

Kyrkklockan är gjuten 1924 hos M&O Ohlssons Klockgjuteri AB i Ystad.

Nummertavla i trä och *takkronor och lampetter* av metall tillverkad 1924 efter ritningar av Theodor Wählin

Kyrkogård

Flygbild från norr. Foto: Pär-Martin Hedberg, 2014

Kyrkogården har en kvadratisk form, som även framgår av en geometrisk avmätning 1746. Den omges av en kallmurad markstensmur med huvudingång till kyrkan och kyrkogården från nordost genom en smidesgrind. En mindre äldre grind finns även i söder från den f d skolans trädgård. Kyrkogårdens sydöstra del upptas av den stora gräsbevuxna högen och en trappa med äldre räcke går upp från den norra sidan till toppen. Därifrån har man en vid utblick över landskapet och havet i söder. Högens västra sida utgörs av en gravplats för fyra barn som dog 1917-1919 i spanska sjukan. Kyrkogården domineras av grusade gravplatser med låga buxbomsomgärdningar. På kyrkans norra sida finns släkten Lachmann på Charlottenborgs gravplats. När sonen Johan begravdes 1937 planterades ett askträd vid

graven, vilket nu har vuxit sig stor. Även de tidigare ägarna till Charlottenlund, Arvid Posse som lät uppföra det nuvarande slottet 1848, ligger begravda på kyrkogårdens sydvästra sida. Där ligger också den kända glaskonstnären Jan Brazda (1917-2011) som utfört glasmålningar i en rad av Sveriges kyrkor. På kyrkogårdens nordvästra sida har äldre gravstenar placerats liggande innanför låga buxbomshäckar. Flera av stenarna har anknytning till Charlottenlund med titlar som t ex magasinskarlen, fodermarsken och chaufför.

Byggnader på kyrkogården

På kyrkogårdens västra sida uppfördes en mindre redskapsbod på 1990-talet. Den förlängdes något mot norr för några år sedan.

Kulturhistorisk karaktärisering för Snårestads kyrkoanläggning

Snårestads kyrka utgör tillsammans med kyrkogården och den omgivande bybebyggelsen med bland annat två f d skolor en innehållsrik kyrkomiljö som vittnar om kyrkplatsen som socknens tidigare centrum. Den högt belägna kyrkan och den mäktiga högen på kyrkogården bidrar starkt till den historiska upplevelsen. De många sägnerna om jättar och troll som är knutna till högen tyder på en lång lokal muntlig tradition.

Kyrkan har även en intressant koppling till såväl Marsvinsholms slott som Charlottenlunds slott, dels genom initiativet från kyrkans patronus att bygga en ny kyrka vid Marsvinsholm vilket fick till följd att den medeltida kyrkan i Snårestad övergavs och förföll och dels genom att ett flertal gravplatser på kyrkogården har anknytning till Charlottenlunds slott.

Kyrkobyggnaden är i stort sett oförändrad såväl interiört som exteriört sedan uppförandet 1924 och är ett intressant exempel på domkyrkoarkitekt Theodor Wåhlin's återhållsamma arkitektoniska byggnadsverk. Karl Dahlgqvists målningar i tidstypisk 20-talsstil kompletterar den ursprungliga inredningen, såsom predikstol, altarring, bänkinredning och takkronor, som även är ritade av Wåhlin. Återuppbyggnaden skedde efter en insamling från sockenborna och visar på en stark lokal kyrklig förankring. Kyrkan är uppförd på murarna av den medeltida kyrkan och delar av det äldre murverket ingår i de nuvarande väggarna.

Den medeltida kyrkans målningar har gett namn åt den s k Snårestadsgruppen. Målningarna som är kända genom Nils Månssons Mandelgrens avbildningar från 1875, har daterats genom en inskription med året 1347. Målningarna karaktäriseras av en tämligen enhetlig stil och en ljus färgton och återfinns i ett tiotal kyrkor i Ystadstrakten från 1300-talets första hälft. De har tolkats vara utförda av samma verkstad, den s.k. Snårestadsmästaren eller Snårestadsgruppen. Från den medeltida kyrkan finns dopfunten och gravhällar bevarade.

Att tänka på vid förvaltningen av kyrkoanläggningen

- Kyrkogården är belägen på fornlämning Snårestad 1:1, som utgörs av högen och vars utbredning och ursprungliga funktion är okänd.
- På kyrkogården finns ett flertal gravplatser och gravstenar med anknytning till Charlottenlunds slott. Gravstenar med titlar som fodermarsk, magasinskarl m. fl. är viktiga att bevara.

- Kyrkan är uppförd på den medeltida kyrkans grundmurar av sandsten och kalktuff och det kan finnas mer medeltida murverk i de nuvarande väggarna.
- Kyrkan är såväl interiört som exteriört i stort sett oförändrad sedan 1924 och utgör ett kultur- och arkitekturhistoriskt värdefullt byggnadsverk av domkyrkoarkitekt Theodor Wåhlin. I stort sett all inredning är ritad av honom och skapar tillsammans med Karl Dahlqvist målningar en tidstypisk och mycket välbevarad 20-talsinteriör.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården är skyddade enligt 4 kap. Kulturmiljölagen.

Kyrkan är belägen inom den fasta fornlämningen Snårestads bytomt 33:1 och högen Snårestad 1:1 och skyddas enligt 2 kap. Kulturmiljölagen.

Snårestads kyrkomiljö ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården *Sjörup-Charlottenlund-Snärestad* [M158] samt ingår i ett område *Västra Nöbbelöv-Marsvinsholm-Bergsjöholm* som är utvärderat som Särskilt värdefull kulturmiljö i Kulturmiljöprogram för Skåne, framtaget av Länsstyrelsen.

Källor och litteratur

Andersson, Hans, Anglert, Mats, *By, huvudgård och kyrka*. Studier i Ystadsområdets medeltid. 1989.

Dahlberg, M (red.) *Skåne – landskapets kyrkor*. Sockenkyrkorna, kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet 2015.

Dahlberg, M. Franzén, K. (red) *Sockenkyrkorna*. Kulturarv och bebyggelsehistoria. Riksantikvarieämbetet 2008.

Isberg, Henning A. (red), *Ljunits och Herrestads skolor under 100 år*. Ljunits och Herrestads hembygdsförening, 1943.

Länsstyrelsen Skåne. Samhällsplanering & kulturmiljö. Kulturmiljöprogram. Särskilt värdefulla kulturmiljöer i Skåne.

Sundnér, Barbro. Forskningsdatabasen *Medeltida kyrkor i Skåne*. En dokumentation utförd på 1990-talet. (opubl)

Underhållsplan för Snårestads kyrka, Ponnert Arkitekter AB, 2009-12-14

Wienberg, Jes. *Snårestads kyrka*. Historisk arkeologi, Lunds universitet, 1990.

Lantmäteriet - Historiska kartor

Riksantikvarieämbetet – Fornsök, Kulturmiljöbild, Riksintressen för kulturmiljövården.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2019-01-31

Fältinventering, foto och rapportsammanställning: Anna Lindqvist, byggnadsantikvarie. Kulturhistorisk karaktäristik och rekommendationer: Anna Lindqvist, efter samråd med Ljunits församling.

Färdigställd: Remissrapport 2019-02-05, färdigställd 2020-01-07

Sammanfattning till BeBR

Stomme: Murverk - tegel

Fasadmaterial: Puts- kalkputs, Puts-slätputs

Fasadkulör: Vit

Takform: Sadeltak, topptak

Taktäckningsmaterial: Enkupigt lertegel, skivtäckt kopparplåt

Antal våningar: 1

Byggnadsdel: Kor med absid- öster, Torn - väster